CRISTIAN MOROIANU, *Lexicul moştenit – sursă de îmbogăţire internă şi mixtă a vocabularului românesc*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, Colecţia AULA MAGNA, 2013, 310 p.

Cartea prezentată se înscrie într-o serie de 92 de lucrări inedite realizate în cadrul proiectului „Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale", cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013 (contractul de finanţare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758).

Lucrările din cadrul proiectului, diverse ca tematică, se încadrează în domenii de studiu socio-umane, dintre care enumerăm: filologie, literatură, ştiinţe istorice şi arheologice, filosofie, psihologie, pedagogie, sociologia culturii, etnografie şi folclor etc. Lucrarea realizată de Cristian Moroianu se circumscrie domeniului filologic, abordând unul dintre subiectele fundamentale ale cercetării lingvistice româneşti, şi anume lexicul moştenit din limba latină. Cercetările actuale asupra fondului lexical moştenit, care nu mai necesită confirmări suplimentare, sunt de tip structural şi relaţional, urmărind în special mecanismele de funcţionare gramaticală şi de adecvare contextuală, diversificarea, modernizarea şi remotivarea lexico-semantică şi stilistică etc. Intenţia autorului a fost să arate, pornind de la un corpus lexical clar delimitat, felul în care fondul moştenit a asimilat toate influenţele lingvistice externe exercitate asupra limbii române, integrându-le structurilor sale originare, felul în care acestea au transformat propriile „carenţe" şi inconsecvenţe morfologice în avantaje lexicale, felul în care s-au dezvoltat relaţii formale şi semantice complexe între cuvinte prin intermediul mecanismelor derivative analogice, la rândul lor moştenite etc. Autorul valorifică în această lucrare câteva probleme care au constituit o preocupare mai veche a sa: rafinarea conceptului de familie lingvistică, motivarea etimologică a relaţiilor semantice, rediscutarea conceptului de etimologie multiplă, relaţia dintre cuvinte şi variante etc.

Cartea este structurată în cinci capitole. Primul capitol („Stadiul cercetării. Probleme generale", pp. 9-18) este o trecere în revistă a stadiului actual al cercetării, cu o argumentare a pesistenţei fondului lexical ereditar românesc pe cele două coordonate ale evoluţiei sale: pe cale populară, în mod firesc, constant, de la origini până în prezent, primind multiple influenţe, de asemenea populare; pe cale cultă, în etape şi forme condiţionate istoric şi cultural. Acest prim capitol se încheie cu o prezentare a criteriilor de alcătuire a corpusului lexical şi a componentelor acestuia (p. 13): a) prolificitatea internă; b) capacitatea analogică de „participare" la îmbogăţirea vocabularului cu noi unităţi lexicale, prin intermediul calculului lingvistic; c) existenţa unor dublete etimologice; d) existenţa mai multor cuvinte moştenite în cadrul aceleiaşi familii (semn al unei solide poziţionări şi ramificări lexicale); e) caracterul flexibil din punct de vedere morfologic şi polisemantic din punctul de vedere al conţinutului. În urma aplicării acestor criterii au rezultat aprox. 250 de cuvinte moştenite radicale, dintre care substantivele, verbele şi adjectivele ocupă fiecare câte o treime. Autorul şi-a restrâns analiza asupra verbelor moştenite radicale, cu scopul de a urmări modalităţile interne şi mixte prin care acestea au contribuit, direct sau indirect, la îmbogăţirea, diversificarea şi modernizarea lexicului românesc.

Capitolul al doilea („Probleme de lexicologie", pp. 19-63) prezintă teoretizarea celor trei tipuri de familie lingvistică (lexicală, lexico-etimologică şi etimologică) şi evidenţierea relaţiilor formale şi semantice manifestate atât în interiorul fiecărui tip de familie, cât şi între acestea. În analiza întreprinsă în lucrare se au în vedere numai primele două tipuri de familii: lexicală şi lexico-etimologică. Dacă **familia lexicală** reprezintă „totalitatea unităţilor lexicale create în interiorul unei limbi prin derivare, compunere, conversiune sau prin alte mijloace interne şi care

BDD-R157 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:03:01 UTC)

se raportează, direct sau în etape succesive, la un cuvânt radical neanalizabil din punct de vedere lexical" (p. 19), luarea în considerare a calculului lingvistic şi a adaptării analogice a împrumuturilor după model moştenit permite extinderea conceptului de familie lexicală spre acela de **familie lexico-etimologică**, „ale cărei componente, interne, externe şi mixte, se grupează, formal şi semantic, în jurul unui cuvânt de bază, considerabil ca punct de referinţă" (p. 20), de unde reiese că familia lexico-etimologică o include pe cea lexicală. Familia lexico-etimologică aduce o completare de ordin cultural la cea lexicală, mai întâi, prin contribuţia textelor literare vechi şi, ulterior, prin raportare la latină şi la limbile moderne occidentale (p. 21).

În capitolul al treilea („Probleme de etimologie", pp. 64-74), sunt discutate unele chestiuni de etimologie, cu interes special asupra provenienţei din mai multe surse interne şi asupra originii mixte, în cele două forme de realizare: prin calc lingvistic şi prin posibilitatea unei duble interpretări etimologice a împrumuturilor analizabile.

Capitolul al patrulea („Corpusul verbal moştenit", pp. 75-251), cel mai amplu, prezintă corpusul verbal moştenit, alcătuit din 85 de familii lexico-etimologice grupate în jurul unui număr identic de verbe radicale moştenite, care, asemenea tuturor celorlalte cuvinte moştenite din aceeaşi rădăcină latină, constituie nuclee lexicale pentru familii lingvistice bogate, fapt ce atestă continuitatea caracterului derivativ al limbii latine, regularitatea mecanismelor de creaţie internă a cuvintelor româneşti, precum şi existenţa unor relaţii formale şi semantice motivate între componentele moştenite şi cele împrumutate. Structura familiilor lingvistice prezentate este următoarea: 1. verbele moştenite împreună cu familia lor moştenită; 2. creaţiile interne şi mixte ale fiecărui component moştenit; 3. împrumuturile analizabile formal şi semantic prin raportare la fiecare dintre cuvintele moştenite. Prezentăm, în manieră simplificată, trei exemple de familii lexico-etimologice, având în componenţă cel puţin cinci cuvinte moştenite, considerate nuclee lexicale:

1. **alege** (lat. *allegĕre*); **culege** (lat. *colligĕre*); **înţelege** (lat. *intelligĕre*); **înţelepciune** (lat. *intellectionem*); **înţelept** (lat. *intellectus*);

2. **luci** (lat. *lucire = lucĕre*); **luceafăr** (lat. *lucifer*); **luced** (înv.) „luminos, strălucitor" (lat. *lucidus*); **lucoare** „strălucire" (lat. **lucorem*); **lumânare** (lat. *luminare*); **lume** (lat. *lumen* „lumină"); **lumină** (lat. *lumina*, plural de la *lumen*); **lună** (lat. *luna*); **lunatic** „somnambul; prostănac" (lat. *lunaticus*); **luni** „prima zi a săptămânii" (lat. *lunis = lunae [dies]*);

3. **veni** (lat. *venire*); **aveni** „a creşte, a dospi" (lat. *ad-venire*); **cuveni** (lat. *convenire*); **cuviinţă** (lat. *convenientia*); **cuvânt** (lat. *conventum*).

Capitolul al cincilea („Analiza lexicologică a corpusului", pp. 252-286) prezintă analiza lexicologică a familiilor prezentate în capitolul anterior, fiind discutate probleme de ordin structural, etimologic, formal şi semantic. Autorul arată că, în funcţie de diverse criterii, se pot detaşa mai multe tipuri de familii lexico-etimologice care au ca bază neanalizabilă pe teren românesc un verb moştenit. De exemplu, din punctul de vedere al motivaţiei formale şi semantice, familiile moştenite au în componenţa lor: cuvinte între care legătura formală şi/sau semantică este încă vizibilă, cel puţin parţial (ex. *bea*, *băutură* şi *beat*; *pleca* şi *apleca*; *răpi* şi *repede*; *umbla* şi *plimba* etc.), cuvinte între care legătura morfosemantică s-a pierdut, cel puţin la nivelul limbii literare actuale standard (ex. *amesteca* şi *mistreţ*; *cere* şi *cuceri*; *ieşi*, *pieri* şi *sui*; *începe* şi *pricepe* etc.), cuvinte între care relaţia morfosemantică este vizibilă parţial, unele dintre ele păstrând legătura originară, în timp ce altele nu (ex. *afla* vs *sufla* şi *umfla*; *da*, *deda* vs *crede*, *pierde* şi *vinde*; *ruga*, *rugăciune* vs *întreba* etc).

Concluziile, clar şi succint formulate, scot în evidenţă câteva trăsături ale corpusului analizat şi, în consecinţă, ale fondului moştenit în ansamblul său. Dintre acestea, prezentăm câteva: elementele moştenite se caracterizează printr-o mare productivitate lexicală internă (în special, prin derivare şi conversiune, procedee de îmbogăţire a vocabularului moştenite din latină); derivarea şi conversiunea sunt foarte productive şi în perioada actuală (multe modele lexicale externe analizabile sunt calchiate în română cu ajutorul unor morfeme moştenite); cuvintele moştenite, cu precădere verbele, facilitează, prin paronimie sau omonimie, pătrunderea

BDD-R157 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:03:01 UTC)

etimoanelor lexicale şi afixale din latina cultă; un procedeu de adaptare a neologismelor, productiv şi în prezent, este „românizarea" împrumuturilor, adaptarea analogică a acestora după model moştenit (ex. *cuvenință*, românizare a lat. *convenientia*; *expune*, din lat. *exponere*, după *pune*; *prezice*, din fr. *prédire*, după *zice* etc.), fapt care creează o apropiere formală şi semantică între cuvintele moştenite şi cele împrumutate; relația de paronimie şi de omonimie dintre cuvintele moştenite şi cele împrumutate aparținând aceleiaşi familii lexico-etimologice este vizibilă inclusiv în ceea ce priveşte existența dubletelor etimologice (ex. *blestema*, *blama* şi *blasfema*; *chema* şi *clama*; *cuveni* şi *conveni*; *închide* şi *include* etc.); unele cuvinte moştenite au reprezentat modele analogice de reinterpretare etimologică a împrumuturilor (ex. *locui*, cu forma veche *lăcui* (< magh. *lakni*), a fost apropiat de *loc*, ceea ce a atras includerea verbului în familia substantivului *loc*) etc.

Cartea lui Cristian Moroianu este o abordare a fondului lexical moştenit atât din punct de vedere diacronic, al originii, cât, mai ales, din perspectivă diacronică şi sincronică deopotrivă, a relațiilor cu latina savantă şi cu corespondentele neologice din principalele limbi romanice, fiind confirmată premisa de la care a fost începută această analiză: rolul important al fondului lexical moştenit în configurarea treptată a limbii române. Lucrarea constituie un model de cercetare ştiințifică riguroasă, extrem de utilă atât pentru filologi, cât şi pentru elevi şi studenți, şi poate fi urmată, aşa cum speră şi autorul, de „o cercetare similară a celorlalte baze moştenite, substantivale şi adjectivale, prezente în corpusul lexical rezultat, care să întregească şi să confirme, cu date suplimentare, rezultatele acestui demers" (p. 8).

IULIA BARBU
Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"

OLIVIU FELECAN, NICOLAE FELECAN, *Multum in parvo. Expresii şi citate latineşti adnotate*, Cluj-Napoca, Editura MEGA, Editura ARGONAUT, 2013, 201 p.

Cartea pe care ne-o propun cei doi autori se înscrie în seria lucrărilor lexicografice valoroase dedicate expresiilor şi citatelor din limba latină[1]. Dicționarul nu este o reluare a celui precedent, realizat de aceiaşi autori – *Dicta memorabilia. Dicționar uzual adnotat de sigle, expresii, maxime şi citate latine* (București, Editura Vox, 2007) –, ci constituie o lucrare nouă, atât prin formă, cât şi prin conținut. Autorii au selectat un material vast şi divers, cuprinzând texte celebre în limba latină, numeroase citate din autori şi epoci diferite, din care se degajă o serie de învățături specifice culturii antice, care reprezintă fundamentul culturii universale. Scopul declarat al lucrării este unul întreit: 1. de a le pune la dispoziție celor dornici de informare expresii şi citate latine; 2. de a oferi traducerea exactă a acestora, precum şi variante ale lor; 3. de a arăta faptul că civilizația modernă se sprijină pe zestrea culturală a Antichității.

Multitudinea lucrărilor dedicate diverselor aspecte ale limbii latine (culegeri de aforisme, citate, expresii, proverbe etc.) atestă faptul că aceasta „se bucură în continuare de prestigiul unanim recunoscut al unei limbi clasice prin excelență, obiect de învățământ, model stilistic şi perpetuă sursă de înnoire a vocabularului intelectual european." (Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna latinitatis. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Iaşi, Ed. Polirom, 1996, p. 5). Latiniştii, subliniază autorii, consideră că fundamentul educației romane se baza pe câteva valori, dintre care se detaşează: pragmatismul, religiozitatea şi

[1] Merită amintită cu această ocazie o lucrare mai veche, la fel de valoroasă: *Latine dicta. Citate şi expresii latineşti*, Ediția îngrijită, indici şi bibliografie de Gh. Alexandrescu, Bucureşti, Editura Albatros, 1992.

BDD-R157 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:03:01 UTC)